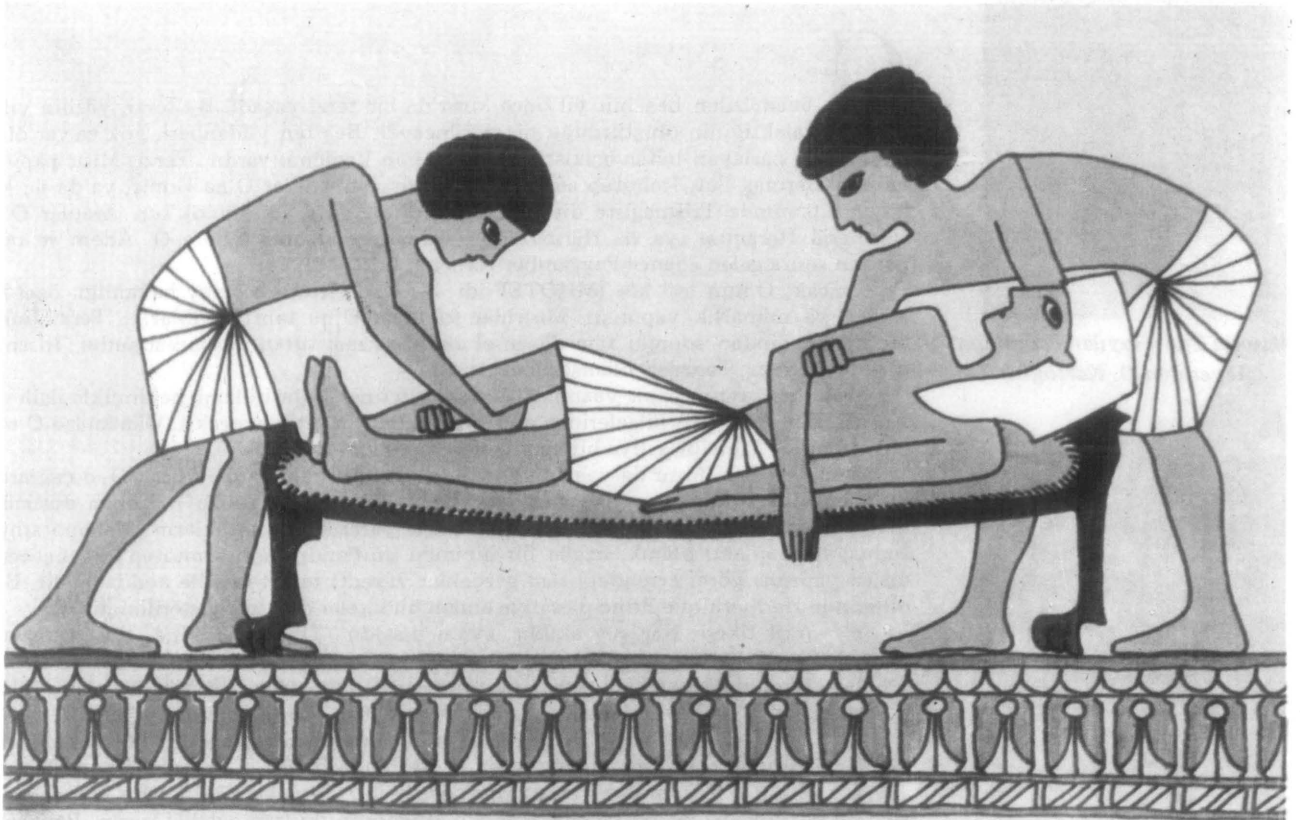

ESKİ MISIR'IN YUNAN DÜŞÜNÜNE ETKİSİ

Okuyucuya Not:

Bu yazı, Mısır ve Mezopotamya hekimliklerinin Eski Yunan Hekimliği'ne etkisi adındaki bir çalışmanın birinci bölümüdür. Bu etkiyi iyi kavrayabilmek için bu girişe gerek görülmektedir. İzleyen yazımız hekimlikteki anılan etkileşim üzerine olacaktır.

Günümüzden beş bin yıl önce Mısır'da bir terzi yaşadı. Bu terzi, yüzbin yıllık bilinç diyalektiğinin oluşturduğu bir düşünceydi. Beş bin yıldan beri, gök ve yer ölçüleri içinde parlayan bütün ışıklarda, bu terzinin kıvılcımı vardır.

Terzi İmhotep'in, kendinden sonraki tüm düşünsel akımlara ışık tutan düşüncesi şudur: İnsanlar ölümlü Tanrılar, Tanrılar ölümsüz insanlardır.

Mısırda Tanrı sayılan İmhotep
(Meyer'den Ü. Kartoğlu)

Dr. Nevzat EREN

Halk Sağlığı Doçenti,
Hacettepe Üniversitesi,
Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı,
Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi

Günümüzden beş bin yıl önce Mısır'da bir terzi yaşadı. Bu terzi, yüzbin yıllık bilinç diyalektiğinin oluşturduğu bir düşünceydi. Beş bin yıldanberi, gök ve yer ölçüleri içinde parlayan bütün ışıklarda, bu terzinin kıvılcımı vardır. Terzi, Mısır papirüslerinde Hermes Tut, İmhotep adları ile anılıyor. Yunanlılar O'na Ermis, ya da üç kez bilgin anlamında Trismegiste diyorlar. Yahudilere göre adı Hanok'tur. Araplar O'nu Hermesül Heramise, ya da Hürmüz diye tanıyorlar. Kuran'a göre O, Adem ve oğlu Şit'ten sonra gelen üçüncü Peygamber İdris'tir. (1)"

Ancak, O'nun asıl adı İMHOTEP idi. Bir kaç Firavun'a saray bakanlığı, özel hekimlik ve mimarlık yapmıştı. Mısırlılar sonunda O'nu tanrı saydılar. "Terzi İmhotep'in, kendinden sonraki tüm düşünsel akımlara ışık tutan düşüncesi şudur: İnsanlar ölümlü Tanrılar, Tanrılar ölümsüz insanlardır."

İmhotep sayısız yapıt yazmıştı ve bunların önemli bir bölümü hekimlikle ilgili idi. Ancak, tüm eski çağ bilgelerinin alnyazısı, O'nu da etkileyecekti. Günümüze O'nun Hermethique Principles diye bilinen ilkeleri kaldı.

İmhotep Eski Mısır'da yaşamış bir terzi, hekim ve mimardı. Ancak O, o çağlardaki bilimsel yaklaşım gereği, aynı zamanda bir düşünürdü (filozof). Yunan düşününü derinden etkileyen bilgelerini, kendine kadar yaratılan uygarlıkların (Mezopotamya, İndus) bir toplamı olarak, özgün bir biçimde sınıflandırmıştı. İmhotep'in geliştirdiği düşün yapısına göre, evrendeki tüm gerçekler 7(yedi) temel ilke ile açıklanabilir. Batı dillerinde Hermethique Principles diye anılan bu ilkeler aşağıda gösterilmiştir (2):

a. Akıl İlkesi: Her şey akıldır, evren ussaldır (The all is mind, the universe is mental, The Kybalion, p. 26).

b. Uygunluk İlkesi: Yukarda ne varsa, aşağıdaki odur. Aşağıda ne varsa yukardaki aynısıdır (As above, so below, as below, so above, The Kybalion, p. 28).

c. Titreşim İlkesi: Hiç bir şey titreşimsiz - devinimsiz değildir, her şey devinir, titreşir (Nothing rests, everything moves, everything vibrates, The Kybalion, p. 30).

ç. Zıtlık - Kutupluluk İlkesi: Her şey ikilidir, her şeyin iki kutbu - ucu vardır. Her şeyin birbirine zıt iki özelliği, bir çift oluşturan iki ters özelliği vardır. Benzeyen ve benzemeyen ayındır. Karşıt olan şeyler doğal olarak ayındır, ancak nicelikleri ay-

rıdır. Uçlar karşılaşır, her gerçek iki yarım gerçeğin birleşmesinden oluşur. Tüm zıtlıklar (paradokslar) uzlaşır (Everything is dual, everything has poles, everything has its pair of opposites, like and unlike are the same, opposites are identical in nature, but different in degree, extremes meet, all truths are but half truths, all pradoxes may be reconciled, The Kybalion, p. 32).

d. Uyum (Ahenk) İlkesi: Her şey akar, içte ve dışta, Her şeyde bir gel - git olgusu özelliği vardır. her şey yükselir ve düşer. Her şeyin içinde sallanan bir rakkas (özelliği) vardır. Sağa doğru sallanmanın - akmanın etkisi ile sola doğru olanınki aynıdır. Düzenlilik her şeyin eksiğinin yerini kaplar (Everything flows out and in, everything has its tides, all things rise and fall, the pendulum - swing manifests in everything, the mesure of the swing to the right is the mesure of the swing to the left, rhytme compansates, The Kybalion, p. 35).

e. Neden ve Etki İlkesi: Her nedenin bir etkisi vardır, her etkinin de (sonucun) da kendi nedeni vardır. Her şey yasaya uygun olarak oluşur. Şans, henüz bilinmeyen bir yasaya göre ortaya çıkan şeydir. Nedenselliğin pek çok türü vardır, ancak hiç bir şey yasadan kaçamaz (yasaya uymayan bir şey olamaz) (Every cause has its effect, every effect has its cause. Everything happens according to law. Chance is, but a name for law not recognized. There are many planes of causation, but nothing escapes the law, The Kybalion, p. 36).

f. Cinsiyet İlkesi: Cinsiyet her şeydir. Her şeyin bir eril (erkek) ve dişil (dişi) ilkesi vardır. Cinsiyet her düzeyde kendini gösterir, etkilidir (Gender is in everything, everything has its masculine and feminine principles, Gender manifests on all planes, The Kybalion, p. 39).

Bu ilkelerin tümünü İmhotep'in geliştirdiği söylenemez. Belirtildiği gibi O, kendine dek oluşan bilimsel gelişmelerin sonuçlarını toplamış ve yedi ilke olarak yeniden düzenlemiş olabilir. Bununla birlikte bu ilkeler İmhotep'in, diğer adı ile Hermes (Hürmüz)ün ilkeleri olarak tanınmışlardır.

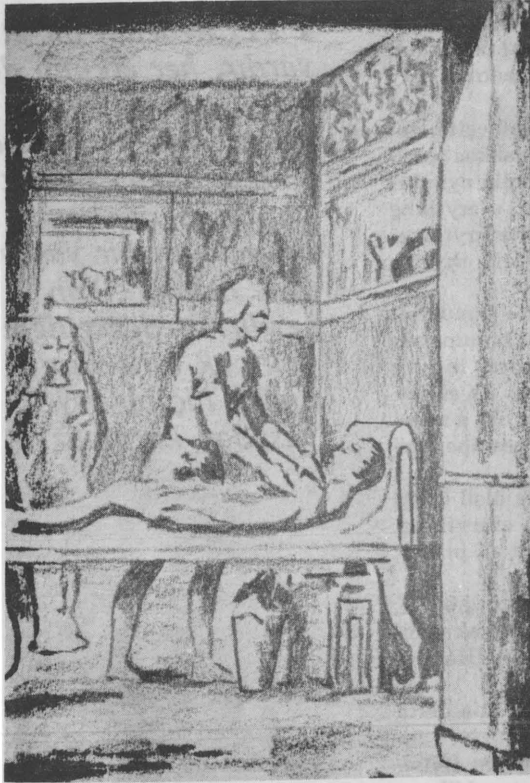
Gerçek her ne ise, bu ilkelerin Yunan Düşünü, giderek hekimliği üzerinde derin etkileri olmuştur. Bu etkiler, özetle şöyle anlatılabilir (3):

İmhotep'in birinci ilkesi "akıl ilkesi"nin, Yunan Uygarlığı ve düşüncesinin (felsefesinin) başlangıcında, özellikle Miletos Okulu üzerinde derin etkileri olmuştur. Miletos okulu üyelerinin evreni acunu akılla açıklamaya çalıştıklarını biliyoruz. Bu üyelerden Thales, evreni oluşturan ilk ilke, ilk töz (madde) su'dur demişti. Bu tür bir açıklama, bu günkü bilimsel anlayışa göre yanlış olmakla birlikte, ilk ussal (akılcı) açıklamadır. Evrenin oluşumunda doğa -üstü ve gizemli güçlerin etkisi ilk kez bir yana bırakılmış oluyordu. Anaximandros'a göre ise, evrenin temel tözü, sınırsız ya da sonsuz, değişmeyen ve pek de maddesel olmayan bir töz, bir nesnedir. Anaximandros'un evrenin oluşumunda maddenin öncüllüğünü yadsmadığı, ancak bu maddenin özel bir şey olduğunu görüyoruz. Çünkü "pek de maddesel olmayan" bu nesne bir (cevher) tözdür. Anaximenes, daha da maddecidir. Anaximandros'un sonsuz adını verdiği "pek de maddesel olmayan maddeyi", evreni açıklamak için yeterli bulmuyordu. O, daha maddesel bir maddeyi, buharı, ya da havayı ilk töz olarak önermektedir. Kuşkusuz, yukarıda değinildiği gibi, evrenin oluşumuna ilişkin bu açıklamalar, günümüzün anlayışına göre bilimsel olmaktan uzaktır. Buna karşın, bu görüşler bilimsel olmaktan ne denli uzak ise, ussal -akılcı olmaya o denli yakındırlar. İmhotep'in bu ussal etkisi, kuşkusuz burada kalma-yacaktı. Çünkü insan aklı, gerçeği bulmak için bir kez yola çıkmıştı. Bulmakta gecikmedi de. Heracleitos çok geçmeden, günümüzde bile geçerli olan doğruyu buldu. Evrenin başlangıcı bir ateş idi ve bu ateş atomos'lardan oluşmuştu. Günümüzde, uzay çalışmalarına ilişkin herhangi bir yazıyı okuyanlar, Heracleitos'un gerçeğin ta kendisini bulduğunu anlayacaktır.

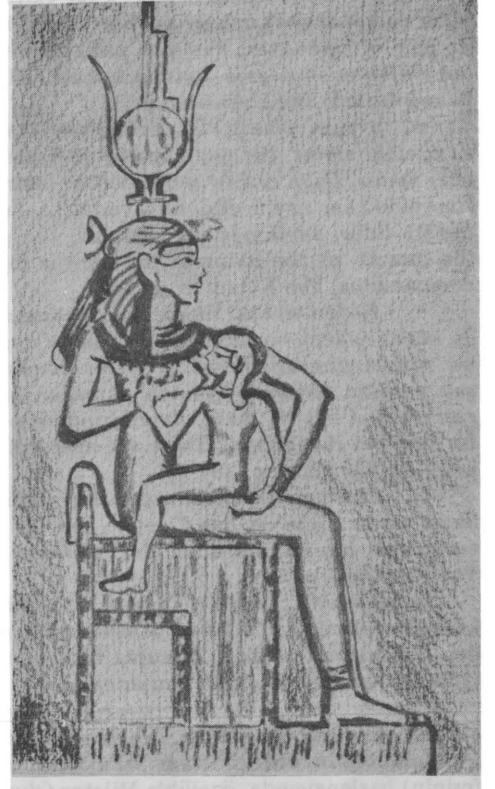
İmhotep'in akılcı, ussal etkisi yalnız evrenin başlangıcına ilişkin soyutlamalarda ortaya çıkmamıştır. Sümer, Babil, Mısır, İran, Hint, Çin ve Japon krallarının hepsi ya Tanrı, ya da Tanrı'nın oğlu idiler. Eski Yahudileri ise, gene Tanrısal güce dayanan yalvaçlar (peygamberler) yönetirdi. Oysa Yunanistan'da yöneticileri ya halk seçerdi, ya da tiranlar yönetimi zorla ele geçirirlerdi. Yönetimin kaynağı insanlardı, yönetsel erk ussaldı. İnsandan, toplumdan kaynaklanan bir yönetimin insanlara daha yakın, halkın yararına ya da tersine, ussal olması kaçınılmaz bir sonuçtu.

İmhotep'in etkisi Eski Yunan Dini'nde de kendisini göstermiştir. Eski Yunanlılar'ın öncülleri olan uygarlıklarda dinsel inanç, yapısı gereği gizemli idi. Oysa Yunanlılar Tanrıları göklerden yere indirdiler. Çok yakınlarına getirirlerse, belki de işlerine çok karışacaklarından korktukları için, onları Olympos Dağı'na oturtular. Bu Tanrılar da, bilinen insanlar gibi davranırlardı. Yalan söylerler, çalarlar, içki içip sarhoş olurlar, kadın kaçırlar, insanlara iyilik yaparlar, kötülük yaparlar, onları birbirlerine düşürürlerdi. Anlaşılabacağı üzere, insanlar gibi davranırlardı. İnsanlar gibi davranmak, akılcı -ussal olmak demektir, çünkü akıl - us, insana özgü bir şeydir.

Her nedenin bir etkisi vardır, her etkinin de (sonucun) da kendi nedeni vardır. Her şey yasaya uygun olarak oluşur. Şans, henüz bilinmeyen bir yasaya göre ortaya çıkan şeydir. Nedenselliğin pek çok türü vardır, ancak hiç bir şey yasadan kaçamaz.

*Eski Mısır'da mumyalama görüntüsü,
(Guiart'tan Ü. Kartoğlu)*

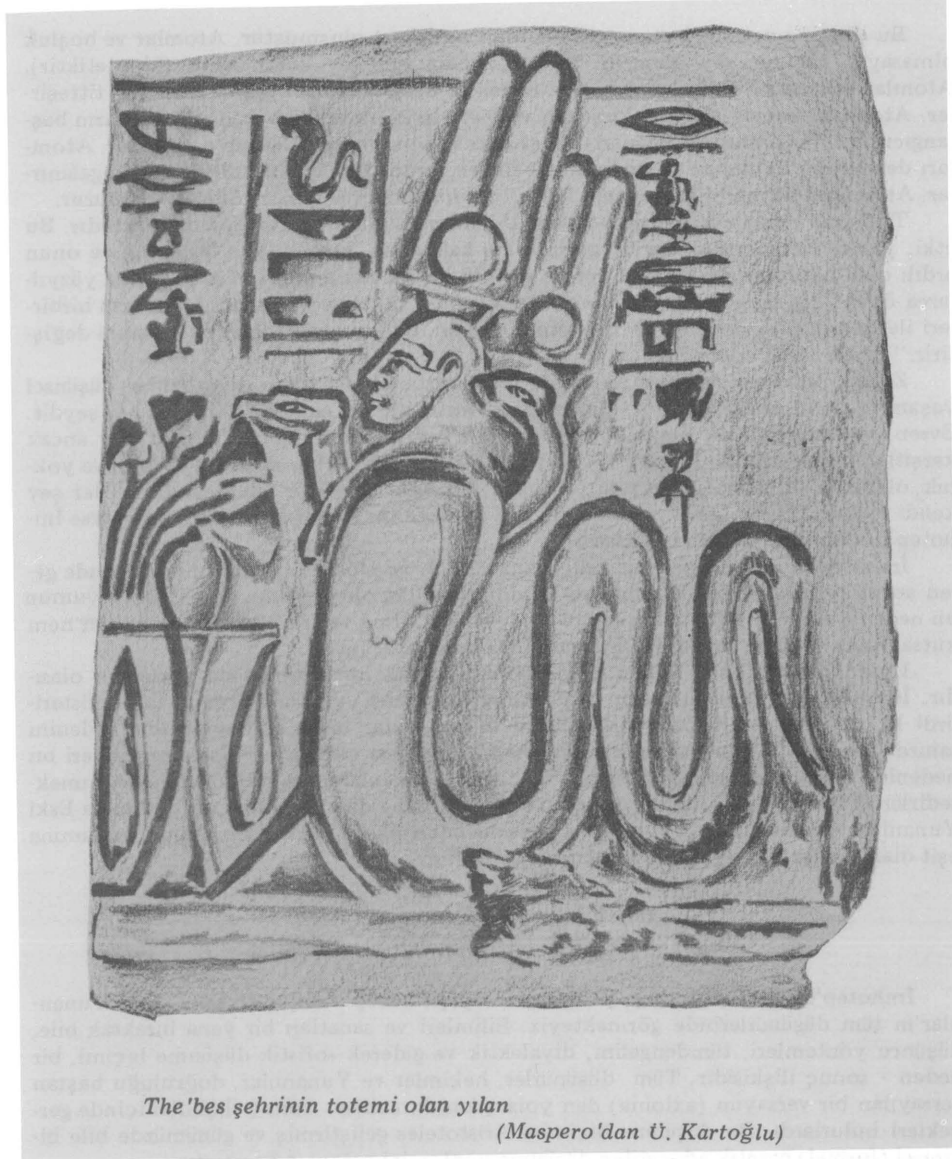
*Isisin Horus'u erizirmesi
(Guiart.tan Ü. Kartoğlu)*

Bazı eski bilim adamları bilimleri "akli" ve "nakli" bilimler diye iki bölüme ayırırlar. Akli bilimler, diğer bir anlatıyla akılla, usavurma yöntemi ile bulunan bilimler arasında matematik bilimi de vardır. Her ne kadar Sümerliler, Babilliler ve Eski Mısırlılar'ın bazı matematik bilgileri olduğu, Yunanlılar'ın bu bilgileri bu uluslardan aldığı bilinmekte ise de, sözü edilen uygarlıkların geliştirdiği bu matematik uygulamaya yöneliktir. Soyut matematik bilimini Yunanlılar geliştirmiştir. Matematik, tam anlamı ile ussal bir bilimdir. Yunanlılar'ın matematikten çıkardıkları geometri de, tam anlamı ile ussal bir bilimdir.

Özet olarak İmhotep'in akıl ilkesi, Yunan Bilimi, düşünüyü, toplumsal bilimlerini ve giderek Yunan Hekimliği'ni önemli ölçüde etkilemiş, biçimlendirmiştir. Hippocrates hekimliği gözleme dayandı. Sağlık - hastalık ikili kavramını doğa - üstü güçlerle değil, gözlemlerle açıklaması, tam anlamıyla akılcı bir yanaşmadır. Daha önce de değinildiği gibi bu konu başka bir yazımızın konusu olacaktır.

İmhotep'in ikinci ilkesi olan "uygunluk ilkesi" Eski Yunanlıları yedi bilgiler zamanında etkilemeye başlamıştır. Bu bilgiler hemen her şeyi ölçüye indirgenişlerdir. Evren bir ölçü işidir diyorlardı. Ölçü de uygunluğu sağlıyordu. Nitekim, ölçüsüz uygunluk düşünülemez. Evrende ölçü, yazında ölçü, sanatta ölçü, düşünde (felsefe) ölçü, bilimde ölçü, toplumda ölçü, hekimlikte, hastalık - sağlıkta ölçü, ölçü, ya da HARMONİA, insan aklının ürünüdür. Çünkü ölçü, sayılarla, değer yargıları ile ortaya çıkabilir. Bunların ise ne denli ussal yetenekleri gerektirdiği ortadadır. Ölçüsüz, değer yargısız uygunluk ise düşünülemez. Bir Diğeryandan anlatılmak istenen "ölçülü ol ki, uygun olabilesin" ya da "uygun olabilmen için ölçülü olman gerekir"den başka bir şey değildir. Nitekim Rodos'lu Kleobulos, ölçü en iyi şeydir diyor ve öğüdünü sürdürüyor... Babayı saymak gerek, dinlemeyi sevmeli - gevezeliği değil. Zorla bir şey yapmamalı, yurttaşlara en iyi öğütleri vermeli, çocukları eğitmeli. Bunlar, uygunluk ilkesinin, giderek topluma uymanın gerekleridir. Uygunluk ilkesi kuşkusuz doğada da geçerlidir. Thales'e göre, yıldızlar üst sular üzerinde yüzerler, o nedenle tüm devinimleri önceden kestirilebilir. Çünkü bu devinimler uygunluk ilkesine uyarlar. Uygunluk ilkesini Aristoteles, biyolojik açıdan çok açık olarak ortaya koyuyor. Soğukkanlı hayvanlar sıcak ik-

Çevrenin etkisi canlının biçimini belirleyen bir ögedir. Küçük ve önemsiz görünen organlar, bedeninin uyumu konusunda önemli görevler yaparlar. Basit bir kısırlaştırma, hayvanın tüm huyunu değiştirip, onu karşı cinse yaklaştırır.

The 'bes şehrinin totemi olan yılan

(Maspero'dan Ü. Kartoğlu)

limlerde pek büyük olurlar. Otlarla beslenen hayvanlarda köpek dişi yoktur. Besinlerini ezerek çiğneyen hayvanlarda altçene yanlara doğru da devinir. Doğa diyor, herhangi bir engele rastlamazsa, iki ayrı işlev için her zaman iki ayrı organ yaratır. Eğer ortaya bir engel çıkarsa, iki ayrı işlevi yapabilecek gelişmişlik düzeyinde bir organ yaratır. Çevrenin etkisi canlının biçimini belirleyen bir ögedir. Küçük ve önemsiz görünen organlar, bedeninin uyumu konusunda önemli görevler yaparlar. Basit bir kısırlaştırma, hayvanın tüm huyunu değiştirip, onu karşı cinse yaklaştırır. Anlaşıldığı kadarı ile, uygunluk ilkesi de, Yunanlılar üzerinde derin etkiler bırakmıştır.

Titreşim - devinin ilkesinin etkisinin ise en açık biçimde Democritos'ta görmekteyiz. Democritos'un Hindistan, Habeşistan, Kalde ve İran'a gittiği ve bu ülkelerin din adamları ve bilicileri ile görüştüğü ve Yunanlılar'a matematik ve geometri öğrettiği biliniyor. Kendisi "Tüm çağdaşları arasında dünyanın en çok bölümünü gezen, en uzak ülkeleri görmüş olan ve bir çok iklim ve kıyıları aşarak düşünürleri dinlemiş olan yalnız benim, giderek Mısır geometri bilginleri arasında beş yıl yaşayan benim" diyerek büyük olasılıkla İmhotep'in ve çıraklarının etkisini açıkça belirtmektedir.

Democritos'un kuramında üç ilke vardır:

1. Boşluğun varlığı,
2. Varlığın çokluğu,
3. Uzlaşım gücü.

Bu ilkeler uyarınca her şey atomlardan (atomos) oluşmuştur. Atomlar ve boşluk olmasaydı hiç bir şey olmazdı, bunlarsız olan her şey kuramsaldır (hipotetiktir). Atomlar sonsuz sayıdadırlar ve uçsuz bucaksız uzayda sonsuz olarak düşerler. titreşirler. Atomlar, sınırsız uzayda, koşuşan ve birbirlerini kovalayan sayısız varlıkların başlangıcı olan çevrimleri (girdapları) oluşturacak biçimde birbirleriyle çarpışır. Atomları devindiren ne dıştan ne de içten bir neden vardır. Bunlar sonsuz uzayda dalgalanırlar. Atomların devinimleri, çarpım, karşı - çarpım ve çevrimleri maddeleri oluşturur.

Titreşim - devinin ilkesinin etkisi Democritos'ta açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu etki, yalnız Democritos üzerinde görülmekle kalmamış, Eski Yunan Uygarlığı ve onun ardılı olan batı düşünce ve bilimini de önemli ölçüde etkilemiştir. Lavosier'den yüzyıllarca önce "hiç bir şey yoktan var olmaz, var olan şey de yok olmaz. Atomların birbirleri ile çarpışması, devinim ve titreşim biçimleri, tözlerin (maddelerin) biçimini değiştirir." diyen Democritos'tur.

Zıtlık - kutupluluk ilkesi de, başta Heracleitos olmak üzere, tüm Yunan düşünsel yaşamını etkisi altına almıştır. Heracleitos "varlık hiç bir şey değildir, oluş her şeydir. Evren, yaratımayla yok olmanın sonsuza dek birbirini kovalamasıdır. Her şey ancak karşıtların kavgasından doğar. Varlık yokluğu, yokluk varlığı doğurur. Varlık ve yokluk, olmak ve olmamak, yaşamak ve ölmek, bir aynı şeylerdir" demektedir. "Her şey kendi zıddını içinde taşır". Görüldüğü gibi Heracleitos kendi kuramını, neredeyse İmhotep'in tümceleri ile anlatmaktadır.

İmhotep'in uyum ilkesinin Eski Yunan Bilim ve Düşün Yaşamı içindeki önde gelen ardılı Pythagoras'tır. Evrende her şeyin sayılardan oluştuğunu, sayılardaki uyumun bu nedenle evrende gözlenebileceğini söylemişti. O'na ve ardıllarına göre sayılar hem kutsaldırlar, hem de sayılarda bir uyum (harmonia) vardır.

Uyum ilkesini Eski Yunan Uygarlığı'nın plastik sanatlarında da gözlemek olasıdır. İnsan ve hayvanların resim ve yontularının aslına uymasına o denli özen gösterildi ki, o çağın sanatçıları, bir anatomi bilgini kadar insan ve hayvanların bedenini tanırdı. Uyum, Yunan yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştu. Felsefe tarihçileri bu nedenle "harmonia" sözcüğünün bir tür doğa - üstü anlam kazandığına bile değinmektedirler. Tümü uyumlu, harmonik olan sayıların, daha da uyumluları olduğunu da Eski Yunanlılar bulmuşlardı. Onlara göre, kendisinden başka, tam bölenlerinin toplamına eşit olan sayılar "en uyumlu" sayılardır. Sözelimi

$$6 = 1 + 2 + 3$$
$$28 = 1 + 2 + 7 + 14 \text{ gibi.}$$

İmhotep'in neden - sonuç, ya da eski deyişle sebep - sonuç ilkesini, Eski Yunanlılar'ın tüm düşünürlerinde görmekteyiz. Bilimleri ve sanatları bir yana bıraksak bile, düşünce yöntemleri, tümdengelim, diyalektik ve giderek sofistik düşünme biçimi, bir neden - sonuç ilişkisidir. Tüm düşünürler, hekimler ve Yunanlılar, doğruluğu baştan varsayılan bir varsayım (axioma) dan yola çıkarak, neden - sonuç ilişkileri içinde gerçekleri bulurlardı. Bu düşünme biçimini Aristoteles geliştirmiş ve günümüzde bile biçimsel (formel) mantık adı verilen düşünme yöntemini ortaya çıkarmıştır.

İmhotep'in cinsiyet ilkesi her şeyden önce Yunan Dili üzerinde etkili olmuştur, ancak bu etki tartışmalıdır. Yunan dilinde her sözcük eril (masculine) ya da dişil (feminine) olarak iki bölüme ayrılır. Bu ayrılmanın tüm İndo - European dillerde olduğu bilinmektedir. Yunanca'da doğuran, doğurma özelliği olan her şeyin adı dişildir. Sözelimi Yunanca elma ağacı demek olan MELEA sözcüğü dişil bir sözcüktür. Bunun tersine, dölleme yeteneği olan erkeksi yani ağır basan bazı şeylerin adı da erildir. Az da olsa eril ya da dişil bir özellik yakıştırılmayan sözcükler de vardır. Sözelimi "melon (elma) böyle, yansız bir sözcüktür. Dildeki bu tür bir özelliğin çocuklarda ve ilkelde görülen "küme düşünmesi" nin bir kalıntısı olduğunu ileri süren düşünürler de olmakla birlikte, bu özelliği İmhotep'in etkisi ile açıklamak da olasıdır. Gerçek hangisi

olursa olsun, dilin, aslında bir düşünme aracı olduğu anımsanırsa, tüm Yunan Düşününün bu cinsiyet ilkesinin etkisinde kaldığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- (1) Orhan Hançerlioğlu, *Mutluluk Düşüncesi, Varlık Yayınları, Faydalı Kitaplar Serisi, No. 43, İstanbul, 1969*
- (2) *The Kybalion, Yogi Publication Society, New - York. 1930*
- (3) Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi, Remzi Kitabevi İstanbul 1974*

Her şey ikilidir, her şeyin iki kutbu-ucu vardır. Her şeyin birbirine zıt iki özelliği, bir çift oluşturan iki ters özelliği vardır. Benzeyen ve benzemeyen aynıdır. Karşıt olan şeyler doğal olarak aynıdır, ancak nicelikleri ayrıdır. Uçlar karşılaşır, her gerçek iki yarım gerçeğin birleşmesinden oluşur. Tüm zıtlıklar (paradokslar) uzlaşırlar.